

حمایت حقوقی از گیاهان دارویی ایرانی

نگاهی تطبیقی و کاربردی

مؤلفان:

دکتر محسن صادقی

دانشیار دانشگاه تهران

مدرس خلیل‌اللهی

کارشناس ارشد حقوق مالکیت فکری دانشگاه تهران

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
صادقی، محسن،
حمایت حقوقی از گیاهان دارویی ایرانی: نگاهی تطبیقی و کاربردی/

مؤلفان محسن صادقی، ملیکا خلیل‌اللهی.

مشخصات نشر
تهران: مجد، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری
۲۵۳ ص.

شابک
۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۰۱۰-۲:

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع
گیاهان دارویی

موضوع
Medicinal plants

موضوع
گیاهان دارویی -- ایران

موضوع
Medicinal plants -- Iran

شناسه افزوده
خلیل‌اللهی، ملیکا

بندی کنگره
۱۳۹۷ ح ۸ ص ۱۶۴/RS

رده بندی دیویی
۶۱۵/۳۲:

شماره کتابخانه ملی
۵۵۳۸۷۷۶:

هرگونه تکثیر، اصل یا کپی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
مؤلفان و ناشر را به دفتر مرکزی مجده گزارش فرمایید.

حمایت حقوقی از گیاهان دارویی ایرانی: نگاهی تطبیقی و کاربردی

مؤلفان: محسن صادقی / ملیکا خلیل‌اللهی

انتشارات مجد

تعداد: ۵۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۸

حق چاپ محفوظ و منحصر مجد است.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۰۱۰-۲

ISBN: 978-622-225-010-2

دفتر مرکزی مجده:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای رانندگرمی، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۱۳۳۸۶

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای رانندگرمی، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۵	 فصل اول: مفاهیم و مبانی
۱۵	 مبحث اول: مفهوم‌شناسی و تاریخچه
۱۶	 گفتار اول: مفهوم‌شناسی
۱۶	 بند اول: مفهوم گیاهان دارویی
۲۰	 بند دوم: تمییز گیاهان دارویی از مفاهیم مشابه
۲۷	 گفتار دوم: تاریخچه استفاده از گیاهان دارویی و حمایت حقوقی از آنها
۲۷	 بند اول: تاریخچه استفاده از گیاهان دارویی
۳۱	 بند دوم: تاریخچه حمایت حقوقی از گیاهان دارویی
۳۷	 مبحث دوم: مبانی حمایت از گیاهان دارویی
۳۷	 گفتار نخست: مبانی حمایت از گیاهان دارویی
۳۷	 بند اول: مبانی حقوق بشری
۳۹	 بند دوم: مبانی اقتصادی
۴۰	 بند سوم: مبانی زیست‌محیطی
۴۰	 بند چهارم: مبانی فقهی
۴۱	 گفتار دوم: مبانی اختصاصی (مختص گیاهان دارویی)
۴۲	 گفتار سوم: انتخاب دیدگاه برتر
	فصل دوم: بررسی ظرفیت حقوق مالکیت فکری و حقوق خصوصی در حمایت از گیاهان
۴۷	 مبحث اول: مالکیت صنعتی و حمایت از گیاهان دارویی
۴۸	 گفتار اول: بررسی امکان حمایت از گیاهان دارویی در قالب اسرار
۴۸	 بند اول: شرایط حمایت و چالش‌های آن
۴۹	 بند دوم: موضوعات مشمول حمایت و استثنائات آن
۵۲	 بند سوم: تعیین صاحبان حق، حقوق و ضمانت اجرای آن
۵۵	 بند چهارم: نارسایی‌های قالب اختراع برای حمایت از گیاهان دارویی ایرانی
۵۹	 گفتار دوم: بررسی امکان حمایت از گیاهان دارویی در قالب اسرار تجاری
۶۲	 بند اول: موضوعات مشمول حمایت و استثنائات آن
۶۲	 بند دوم: حقوق صاحبان سر تجاری و ضمانت اجرای آن
۶۵	 بند سوم: نارسایی‌های قالب اسرار تجاری در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی
۶۶	 گفتار سوم: بررسی امکان حمایت از گیاهان دارویی در قالب نشانه‌های جغرافیایی

- بند اول: مفهوم نشانه‌های جغرافیایی و موضوعات مشمول حمایت ۶۷
- بند دوم: حقوق مترتب بر نشانه‌های جغرافیایی و ضمانت اجرای آن ۶۹
- بند سوم: نارسایی‌های قالب نشانه‌های جغرافیایی در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۷۱
- گفتار چهارم: بررسی امکان حمایت از گیاهان دارویی در قالب علائم تجاری ۷۲
- بند اول: مفهوم علامت تجاری و موضوعات مشمول حمایت ۷۲
- بند دوم: حقوق صاحب علامت و ضمانت اجرای آن ۷۳
- بند سوم: نارسایی‌های قالب علامت تجاری در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۷۵
- گفتار پنجم: بررسی امکان حمایت از گیاهان دارویی در قالب ارقام گیاهی ۷۵
- بند اول: مفهوم ارقام گیاهی و موضوعات مشمول حمایت ۷۶
- بند دوم: حقوق صاحب حق و ضمانت اجرای آن ۷۷
- بند سوم: نارسایی‌های قالب ارقام گیاهی در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۷۸
- مبحث دوم: مالکیت ادبی و هنری و حمایت از گیاهان دارویی ۸۰
- گفتار اول: مرصعات مشمول حمایت ۸۰
- گفتار دوم: حقوق حیوانات و ضمانت اجرای آن ۸۲
- گفتار سوم: نارسایی‌های قالب مالکیت ادبی و هنری در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۸۲
- مبحث سوم: قالب‌های رایج حقوق خصوصی و حمایت از گیاهان دارویی ۸۶
- گفتار اول: قالب اموال و مالکیت و نارسایی آن در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۸۶
- گفتار دوم: قالب قرارداد و نارسایی آن در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۸۷
- گفتار سوم: قالب مسئولیت مدنی و نارسایی آن در حمایت از گیاهان دارویی ۹۱
- مبحث چهارم: حقوق بشر و حمایت از گیاهان دارویی ۹۲
- گفتار اول: مفهوم حقوق بشر و ارتباط آن با گیاه دارویی ۹۲
- گفتار دوم: نارسایی قالب حقوق بشر در حمایت از گیاهان دارویی ایرانی ۹۳
- فصل سوم: قالب حمایتی خاص (sui-generis)** ۹۵
- مبحث نخست: معرفی و نقد قالب‌های خاص پیشنهادشده موجود ۹۵
- گفتار اول: مفهوم قالب خاص حمایتی ۹۵
- گفتار دوم: مهم‌ترین قالب‌های خاص حمایتی و حمایت از گیاهان دارویی ۹۷
- بند اول: نظام خاص حمایت از منابع ژنتیک گیاهی در قالب پیشنهادی کنوانسیون تنوع زیستی ۹۷
- بند دوم: نظام خاص حمایت از گیاهان دارویی در قالب رقابت غیر متصفانه ۱۰۲
- مبحث دوم: طراحی قالب پیشنهادی نویسندگان این کتاب ۱۰۹

۱۱۰.....	گفتار اول: شرایط حمایت
۱۱۴.....	گفتار دوم: نهاد متولی نظارت، حمایت و ثبت گیاهان دارویی
۱۵۰.....	گفتار سوم: تعیین صاحبان حق
۱۵۸.....	گفتار چهارم: تعیین حقوق و استثنائات آن
۱۵۸.....	بند اول: ماهیت رابطه حقوقی میان صاحبان حق با گیاه دارویی
۱۶۵.....	بند دوم: تعیین حقوق صاحبان حق
۱۷۸.....	بند سوم: استثنائات حقوق اعطایی مطالعه تطبیقی
۱۸۲.....	گفتار پنجم: نقض حق و دعاوی مربوط به آن
۱۸۲.....	بند اول: مباحث شکلی
۱۹۶.....	بند دوم: مباحث ماهوی
۲۲۱.....	نتیجه گیری و پیشنهادها
۲۲۹.....	ضمایم
	ضمیمه یک: «پیش نویس پیشنهادی نویسندگان راجع به قانون حمایت از
۲۲۹.....	گیاهان دارویی برانم»
۲۳۵.....	ضمیمه دو: اسامی مصاحبه شندگان
۲۳۶.....	ضمیمه سه: سؤالات مطرح شده با مصاحبه شوندگان
۲۳۹.....	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

در کتابی که پیش از این توسط نویسنده اول کتاب حاضر با عنوان «حمایت از ابداعات دارویی و الحاق به سازمان تجارت جهانی» نگاشته شده بود^۱، به مکانیزم حقوقی حمایت از داروهای شیمیایی و ژنتیکی پرداخته شد اما از آنجا که گیاهان دارویی^۲ از حیث ساختار و بالتبع احکام حقوقی، دارای تفاوت‌های قابل توجهی نسبت به داروهای شیمیایی و ژنتیکی هستند و ایران نیز از حیث برخورداری از گیاهان دارویی متنوع و ارزشمند و تمدن و دانش دیرینه در استفاده از این گیاهان، نمونه‌ای بارز در جهان محسوب می‌شود، لذا شایسته بود که کتاب مستقلی به بررسی حقوقی از گیاهان دارویی ایرانی اختصاص یابد.

در اهمیت گیاه دارویی همین بس، که گاه از آن به طلای سبز یاد می‌کنند و درآمد حاصل از صادرات آن را برابر با درآمد صادرات نفتی می‌دانند. آمار سازمان بهداشت جهانی^۳ نیز بخوبی گویای این مهم است. ما بآلة امار اخیر این سازمان، بازار گیاهان دارویی در حال حاضر ۶۲ بیلیون دلار امریکه ارزش دارد که این ارزش تا سال ۲۰۵۰ به ۵ تریلیون دلار خواهد رسید. درواقع، هر سال با طور متوسط شاهد رشد هفت درصدی در این بازار خواهیم بود.^۴ حجم تجارت جهانی گیاهان دارویی از ۶۰ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۶ به ۱۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ افزایش یافت و براساس پیش‌بینی بانک جهانی در سال ۲۰۵۰ گردش مالی و تجارت جهانی متمرکز و مبتنی بر گیاهان دارویی و داروهای گیاهی^۵ به حدود ۵۰۰۰ میلیارد دلار خواهد رسید. امروزه، حجمی زده می‌شود

۱. کتاب مورد اشاره، با این مشخصات منتشر شده است: محسن صادقی، حمایت از ابداعات دارویی و الحاق به سازمان تجارت جهانی، (تهران، نشر میزان، ۱۳۸۷).

2. Medicinal Herbs (Medicine Plants, Medicinal Plants)

3. World Health Organization (WHO)

4. Ajazuddin and Shailendra Saraf, Legal Regulation of Complementary and Alternative Medicines in Different Countries, available at:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3459458/>, last visted: 4/25/2018.

5. Herbal Medicine

۶ سند ملی گیاهان دارویی و طب سنتی مصوب ۱۳۹۲/۴/۲۵، ص ۵، موجود در: <http://www.chtm.isti.ir/> آخرین بازدید: ۱۳۹۶/۱۲/۲۰.

که در سراسر جهان ۷۵ هزار گیاه دارویی وجود داشته باشد. اما صنایع دارویی جهان تاکنون فقط ۵۰۰۰ داروی گیاهی را تولید و به بازار عرضه کرده است.^۱

در این میان کشور ایران به عنوان کشوری دارای فرهنگ قدیمی استفاده از گیاهان دارویی و سرزمینی بهره‌مند از منابع با ارزش در این حوزه از مزیت نسبی مطمئنی برخوردار است؛ برای مثال، منطقه دنا در استان کهگیلویه و بویراحمد، با ۱۲۰۰ گونه شناخته‌شده، اکنون غنی‌ترین نقطه ایران به لحاظ گونه‌های گیاهی محسوب می‌شود. کشور ما به لحاظ غنی بودن گونه‌های گیاهی و تنوع زیستی، ۱۱ اقلیم از ۱۳ اقلیم شناخته‌شده جهانی را دارد.^۲ همچنین کشور ایران از ۸۰۰۰ گونه گیاهی برخوردار است که از این تعداد حدود ۱۸۰۰ گونه گیاهی اندمیک^۳ هستند از جمله گیاه وشا، انغوزه و ... برای مثال فقط از جنس گامبر، ۶۰ گونه وجود دارد. این تعداد گونه گیاهی با گونه‌های گیاهی کشورهای اروپایی برابری می‌کند و این در حالی است که کشور آلمان کلاً ۲۰۰۰ گونه گیاهی دارد.^۴ علاوه بر این، طبق نظر گیاه‌شناسان، تعداد گونه‌های گیاهی ایران به لحاظ تنوع گونه‌ای حداقل دو برابر قاره اروپاست؛^۵ که نشان‌دهنده تنوع و ارزش این گونه‌هاست. همچنین کشور ایران، دارای خواص دارویی، عطر، ادویه‌ای و آرایشی - بهداشتی هستند که ۱۷۲۸ گونه از این گیاهان نیز جزو گیاهان بومی ایران به‌شمار می‌روند؛ یعنی فقط در سرزمین ایران می‌رویند که این امر ظرفیتی انحصاری برای ایران دانسته می‌شود.^۶ ضمن اینکه در کنار ایران، بسیاری از کشورهای در حال توسعه، بهترین منبع تأمین گیاهی هستند.^۷

در کنار بهره‌مندی کشور از گیاهان دارویی متنوع، استفاده از مزایای این گیاهان، سابقه‌ای بسیار دیرینه در فرهنگ ایرانی‌ها دارد. در دوره‌های اخیر، کرّاش مردم به استفاده از گیاهان دارویی بیشتر شده است؛ زیرا علاوه بر خواص این گیاهان و نیز کم‌بودن عوارض آنها، دسترسی به آنها ارزان‌تر و آسان‌تر از داروهای شیمیایی است. در سیاست‌های کلی سلامت و نیز ابلاغیه مقام رهبری، نیز به استفاده از گیاهان دارویی، ترویج

۱. آخرین بازدید: <http://www.chtm.isti.ir/۱۳۹۶/۱۲/۲۰>

۲. آخرین بازدید: <http://www.chtm.isti.ir/۱۳۹۶/۱۲/۲۱>

۳. اندمیک (Endemic)، به معنای اینکه فقط در کشور ایران به عبارتی بومی کشور ایران است.

۴. مصاحبه با دکتر یوسف اجنی متخصص گیاه‌شناسی، در دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران، در تاریخ ۱۳۹۶/۴/۲۶.

۵. سند ملی گیاهان دارویی و طب سنتی مصوب ۱۳۹۲/۴/۲۵، ص ۵، <http://www.chtm.isti.ir/> آخرین بازدید: ۱۳۹۶/۱۲/۲۰.

۶. مصاحبه با دکتر یوسف اجنی متخصص گیاه‌شناسی، در دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران، در تاریخ ۱۳۹۶/۴/۲۶.

توسعه و نهادینه کردن طب سنتی^۱ ایران، تأکید و حمایت از گیاهان دارویی برای پیشرفت کشور ضروری دانسته شده است. اما به رغم این سابقه و مزیت مهم، هیچ قانون و مقرره خاصی برای حمایت از گیاهان دارویی در کشور وضع نشده است. دستگاه اجرایی‌ای نیز وجود ندارد که متولی حمایت از این منابع غنی شود. نبودن مکانیزم قانونی و اجرایی مشخص برای حمایت از گیاهان دارویی آسیب‌های فردی و عمومی به همراه داشته است؛ برای مثال بسیاری از محققان معروف حوزه گیاهان دارویی به رغم تلاش‌های سالانه و صرف عمر خویش، عملاً از مزایای مادی و معنوی تلاششان تقریباً بی‌نصیب مانده‌اند. این در حالیست که هر روز و گاه مخفیانه، شاهد غارت این ثروت با ارزش هستیم و محققان خارجی با استفاده از گیاهان دارویی ایران و با انجام آزمایش روی خواص دارویی‌شان، آنها را در قالب قرص، شربت یا پمادهای گیاهی عرضه کرده و ضمن ثبت به‌عنوان اختراع، آنها را به ایران و کشورهای، متقاضی دیگر با قیمت‌های گزاف می‌فروشند بی‌آنکه در این فرایند، نام و سوابق علمی برای ایران در نظر بگیرند. البته مصوبه‌ای با عنوان "سند ملی گیاهان دارویی و طب سنتی" در جلسه ۷۳۵ مورخ ۹۲/۴/۲۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی و بر اساس پیشنهاد مورخ ۱۳۹۱/۲/۱۰ شورای ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور به تصویب رسیده که بر اساس آن "در نقشه جامع علمی کشور، گیاهان دارویی در اولویت الف حوزه علوم پایه و کاربردی قرار گرفته است." اما به نظر می‌رسد این اقدام، کامل و جامع نیست و در سطح بین‌الملل نیز ضرورت الزام‌آوری برای حمایت از گیاهان دارویی تصویب نشده است. این در حالی است که در آینده با الحاق احتمالی ایران به سازمان تجارت جهانی و افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در این زمینه، نیاز به قوانین حمایتی قوی‌تری می‌یابد. البته باید در نظر داشت که تعیین قالب حمایت از گیاهان دارویی از میان مصادیق حقوق مالکیت فکری مانند قالب اختراع نیز نمی‌تواند چندان به منافع کشورهای دارای منابع گیاهی سازگار باشد که این مطلب نیز باید مورد توجه ویژه قرار گیرد.

کم‌توجهی قانونی و اجرایی به حمایت حقوقی از گیاهان دارویی، فقط به عرصه قانون‌گذاری و اجرایی کشور محدود نمی‌شود. در حوزه تحقیقات حقوقی نیز تاکنون پژوهشی که با رویکردی منسجم، عمیق و تحلیل‌گرایانه و نیز تطبیقی به مباحث حقوقی نظری و کاربردی حمایت از گیاهان دارویی پرداخته باشد تألیف نشده است. البته در زمینه

۱. Traditional Medicine مفهوم طب سنتی در ادامه خواهد آمد.

۲. معاونت طب ایرانی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، راهبرد طب سنتی سازمان جهانی بهداشت ۲۰۲۳ - ۲۰۱۴، (گردآوری، ترجمه و تلخیص، رضایی‌زاده، حسین، طاهری پناه، طیبه)، (تهران، المعی، ۱۳۹۳)، ص ۲۰.

گیاهان دارویی کتاب‌ها و مقالات متعددی نوشته شده است نظیر کتاب شناخت گیاهان دارویی تألیف هرمزدیار کیان‌مهر و کتاب گیاهان دارویی اثر امیر خرسند؛ ولی رویکرد این نوشته‌ها رویکردی فنی و پزشکی است نه حقوقی. کتاب حمایت از ابداعات دارویی و الحاق به سازمان تجارت جهانی، اثر محسن صادقی نیز محدود به حمایت حقوقی از داروهای شیمیایی و ژنتیکی شده و در مقدمه آن کتاب نیز تصریح شده است که گیاهان دارویی موضوع کتاب نیست. همچنین در حوزه دانش سنتی، مطالبی در قالب مقاله و پایان‌نامه^۱ نوشته شده که مستقیماً درباره گیاهان دارویی بحث نکرده است. بنابراین، این کتاب علاوه بر تلاش برای رفع نسبی این خلأ تحقیقاتی و ایجاد ادبیات حقوقی برای دانشجویان و اساتید حقوق و داروشناسی و طب، برای گروه‌های زیر نیز مفید است:

۱- قارن‌گزاران

۲- میزهای مذاکراتی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی

۳- متولیان برادری

۴- محققان گیاهان دارویی

۵- فروشندگان و مصرف‌کنندگان گیاهان دارویی

در این کتاب تلاش شده است تا به منظور تحقق این اهداف و خروجی‌ها به این سؤالات کلیدی پاسخ داده شود: آیا گیاهان دارویی اساساً قابلیت حمایت حقوقی دارند؟ و در صورت مثبت بودن پاسخ این پرسش، به این سؤال پرداخته می‌شود که حمایت از

۱. نظیر مقاله «حمایت از دانش سنتی در ترسید ملی و بین‌المللی» تألیف دکتر سعید حبیبی و علامه ستمی، «حمایت از دانش سنتی به عنوان یکی از اجزای حقوق مالکیت فکری» تألیف دکتر سعید حبیبی و غلامحسین معتمدی، «دانش سنتی از دیدگاه فلسفه علم و ضرورت حمایت حقوقی از آن» تألیف زهرا توکل و وحید بزرگی، مقاله «شیوه‌های حمایت از جلوه‌های حقوق فرهنگ عامه (حقوق فولکلور)» تألیف دکتر زین‌الدین علی‌الماسی و بهنام حبیبی درگاه و مقاله «بررسی تطبیقی حمایت از جلوه‌های فرهنگ عامه» دکتر زین‌الدین علی‌الماسی و بهنام حبیبی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، حمایت‌های حقوقی از دانش‌های سنتی تألیف محمد معین اسلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، سیاست‌گذاری مالکیت فکری در زمینه دانش سنتی و فولکلور تألیف محمود خوبکار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، لزوم حمایت از فولکلور و مطالعه تطبیقی آن در قوانین ملی و بین‌المللی تألیف مریم حسینی یزدی؛ که در آنها به حمایتی کلی از فولکلور پرداخته شده اما به گیاهان دارویی و حمایت از آنها اشاره مستقیمی نشده است. در پایان‌نامه علی شاکری جویباری تحت عنوان «شرایط ماهوی حمایت از اختراعات دارویی» در مقطع کارشناسی ارشد در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، همان‌طور که از عنوانش برمی‌آید به حمایت ماهوی اختراعات دارویی پرداخته شده اما به گیاهان دارویی صرفاً اشاره کوتاهی شده است. درواقع محور اصلی این پایان‌نامه، اختراعات دارویی است. همچنین می‌توان به پایان‌نامه آقای سید محمد خیار حسینی با عنوان «حمایت از داروهای گیاهی به موجب حقوق مالکیت فکری» در مقطع کارشناسی ارشد در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه قم اشاره کرد که محور این پژوهش نیز داروهای گیاهی است.

گیاهان دارویی در کدام قالب حمایتی حقوقی مناسب‌تر است؟ و آیا قالب‌های موجود مالکیت فکری کارآمد هستند؟ آیا در نظام حقوقی ایران قوانین و مقررات جامع و روشنی برای حمایت مناسب از گیاهان دارویی اتخاذ شده است؟ کشورهای صاحب گیاهان دارویی در سطح بین‌المللی باید چه رویکردی را در نظر بگیرند تا منافع توسعه آنها رعایت شود؟ در خصوص گستره تحقیق مباحث مطرح‌شده در این کتاب ذکر دو نکته ضروری و مفید است: نخست آنکه موضوع این کتاب حمایت از گیاهان دارویی است و نه داروهای گیاهی. (تفاوت این دو در صفحات آینده روشن شده است.) دوم آنکه، در این کتاب به دلیل پیشگام‌بودن برخی از کشورها در این حوزه، ازجمله کشورهای غنا، تانزانیا، فیلیپین و ... مطالعات تطبیقی نیز میان آنها انجام گرفته است. دلیل گزینش چنین کشورهایی این است که در این کشورها مقررات خاصی در خصوص گیاهان دارویی وجود دارد. درواقع هدف این است که دریابیم کشورهای در حال توسعه‌ای که از منابع غنی گیاهان دارویی برخوردارند از چه تجربی استفاده کرده‌اند.

از آنجاکه رویکرد نه‌سندگان کتاب فعلی، رویکرد همزمان نظری و کاربردی بوده است، علاوه بر مطالعه منابع فارسی و انگلیسی، سعی شده است از پرونده‌های مرتبط و نیز روش میدانی در قالب مصاحبه با دست‌اندرکاران اساتید حوزه طب سنتی و داروهای گیاهی و اساتید حقوقی، به ویژه اساتید متخصص در حوزه مالکیت فکری استفاده شود. در خلال مباحث به چند پیش‌نویس لایحه نیز اشاره می‌شود تا در صورت تصویب این لوایح به صورت قانون، دریابیم مفاد آن از چه قوت‌ها و جنبه‌هایی برخوردار است همچنین به جدیدترین قانون مرتبط در ایران یعنی قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع ژنتیکی که در شهریور ۹۷ به تأیید مجمع تشخیص مصلحت رسیده است نیز به سبب مباحث اشاره می‌شود.

این کتاب سه فصل دارد: در فصل اول، مفاهیم و معانی آن تبیین شده است که با توجه به اهمیت مفهوم‌شناسی و ضرورت پژوهش در هر موضوعی، ما را در رسیدن به هدف کمک می‌کند. در فصل دوم، کارآمدی قالب‌های حمایتی موجود بررسی شده است. درواقع، در این فصل به دلیل اهمیت اقتصادی گیاهان دارویی و نیاز مجسم و اساسی به حمایت حقوقی از آنها برحسب مورد، قالب‌های حمایتی موجود و نیز مزایا و معایب آنها بررسی شده است. و سرانجام در فصل سوم درباره طراحی قالب حمایتی خاص بحث شده است. در این فصل به این امر پرداخته است که باید قالب حمایتی خاص که برای حمایت از گیاهان دارویی طراحی شود.

بنابراین با عنایت به مطالب گفته شده، اهم نوآوری‌ها و مزایای این کتاب را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

یک) چنانکه اشاره شد در ادبیات حقوقی ما تحقیق مستقلی درباره حمایت حقوقی از گیاهان دارویی نگاشته نشده است و از این رو این کتاب در راه رفع نسبی این خلأ مؤثر خواهد بود؛

دو) انجام مطالعه تطبیقی گسترده در کشورهای مختلف که دارای مقررات خاص در زمینه گیاهان دارویی یا دانش سنتی هستند؛

سه) انجام مطالعات میدانی برای کاربردی‌تر کردن مباحث؛

چهار) توجه به جدیدترین تحولات قانونی در ایران از طریق نقد و بررسی قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع ژنتیکی کشور مصوب ۹۶/۱۰/۲۴ مجلس و تأیید شده توسط مجمع تشخیص مصلحت به تاریخ ۹۷/۶/۲۴؛

پنج) توجه به پیش‌نویس‌های قوانین در دست تهیه یا در دست بررسی مانند پیش‌نویس طرح حمایت از مالکیت صنعتی برای آشنایی با اهم مفاد آن در صورت تبدیل احتمالی به قانون؛

شش) توجه به آرای قضایی و پرونده‌های مهم مطرح در سایر کشورها در زمینه گیاهان دارویی با عنایت به فقدان رویه قضایی در این زمینه در ایران؛

هفت) نقاشی قالب‌های مفهومی برای حمایت کارا از گیاهان دارویی و طراحی و پیشنهاد قالب حمایتی خاص هر راه با تبیین احکام حقوقی این قالب پیشنهادی برای بهره‌برداری احتمالی در عرصه قانون‌گذاری

برغم نوآوری‌های بالا، بیعتاً نویسندگان این کتاب مدعی کامل بودن آن نیستند، بنابراین، از همه علاقه‌مندان، دانش‌پژوهان، محققان و اساتید حوزه‌های مرتبط از جمله حقوق مالکیت فکری و گیاهان دارویی، انتظار می‌رود مشارکت‌ها و انتقادهای سازنده خود را با هدف رفع نقایص فعلی اثر و اصلاح و تکمیل آن در چاپ‌های بعدی به یکی از ایمیل‌های زیر ارسال کنند. همچنین بر خود فرض می‌دانیم که از کلیه اشخاصی که در طول نگارش این اثر از طریق مداخله‌های آنلاین، دانش‌تیمی خود را در اختیار نویسندگان قرار دادند (که اسامی ایشان در بخش «تقدیر» کتاب درج شده است) و نیز از جناب آقای دکتر سید عباس حسینی، مدیر انتشارات و نشر مجید، که زمینه نشر اثر حاضر را فراهم آوردند سپاسگزار می‌کنیم.

ساخته - خلیل‌اللهی^۱

زیستان ۱۳۹۷